ENSI- JA TURVAKOTIEN LIITTO

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2022

Ensi ja turvakotien liitto (ETKL) on vuonna 1945 perustettu valtakunnallinen kansalaisjärjestö, jonka yhteiskunnallinen tehtävä on puolustaa lapsen etua, turvata lapsen oikeus suotuisiin kasvuolosuhteisiin ja turvalliseen kehitykseen, tukea vanhemmuutta sekä ehkäistä perheväkivaltaa. Vuonna 2020 Ensi- ja turvakotien liiton verkostosta, johon kuuluu 30 jäsenyhdistystä, sai apua 23 787 ihmistä, joista lähes 7 000 oli lapsia. Se on ennätysmäärä aikaisempiin vuosiin verrattuna. Vuonna 2019 vastaava määrä oli noin 17 000 ihmistä.

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esityksestä valtiontalousarvioksi vuodelle 2022. Pyydämme valiokuntaa ystävällisesti kiinnittämään huomiota seuraaviin asioihin valtion talousarviota arvioidessaan ja siitä lausuessaan:

1.Turvakotitoiminta ja Istanbulin sopimuksen toimeenpano

Suomi ratifioi ns. Istanbulin sopimuksen eli Euroopan Neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemiseksi ja torjumiseksi vuonna 2015. Se velvoittaa Suomea. Valtion on osoitettava, että Istanbulin sopimuksen kattama väkivalta otetaan Suomessa vakavasti ohjaamalla tarvittavat resurssit sopimuksen edellyttämään väkivallan vastaiseen työhön. Sopimuksen valvontaelin GREVIO antoi siitä Suomelle raportissaan merkittävän määrän huomautuksia ja suosituksia. Niitä on otettu vakavasti huomioon erityisesti oikeusministeriön hallinnonalalla ja niiden pohjalta on alettu valmistella toimia, jotka näkyvät myös valtion talousarvioesityksessä.

Kansainvälisen tutkimuksen (FRA) mukaan Suomessa joka kolmas nainen 15–74-ikävuoden välillä joutuu lähisuhteissaan väkivallan kohteeksi tai sen uhan alaiseksi. Se tarkoittaa noin 700 000 naista. Lisäksi näissä tilanteissa on osallisina iso määrä lapsia. Euroopan Neuvoston asukaslukuun perustuva suositus turvakotien perhepaikkojen määrästä Suomelle on 500.

THL:n tilaston mukaan turvakodeissa oli vuonna 2020 yhteensä 5 244 asiakasta. Asiakkaista aikuisia oli 56 prosenttia ja lapsia 44 prosenttia. Vuonna 2020 asiakasmäärä laski vuoteen 2019 verrattuna kaksi prosenttia. Aikuisasiakkaiden määrä nousi hieman edelliseen vuoteen verrattuna, mutta nousu oli vähäisempää kuin aiempina vuosina. Aikuisista asiakkaista naisia oli 92 prosenttia ja miehiä 8 prosenttia. Vuodesta 2015 vuoteen 2020 asiakasmäärä on kasvanut 72 prosenttia.

Vaikka turvakotitilastojen mukaan asiakasmäärät eivät ole turvakodeissa kasvaneet korona-aikana, on monia viitteitä siitä, että lähisuhdeväkivalta on kodeissa lisääntynyt. Se näkyy esimerkiksi lisääntyneinä poliisin kotihälytyksinä ja Ensi- ja turvakotien liitossa siinä, että sen neljässä eri chatissa (apua eroon, apua vauvaperheille, apua väkivaltaa, vauvaperheet ja päihteet) lähisuhdeväkivalta nousi erittäin yleisenä ongelmana esille chatin yleisteemasta riippumatta. Lisäksi liiton jäsenyhdistysten väkivaltatyön avopalveluissa apua hakeneiden määrä kasvoi jopa 40 % edellisvuoden vastaavaan aikaan verrattuna. Ensi- ja turvakotien liiton arvion mukaan korona-aikana perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa on jäänyt piiloon kotien seinien sisäpuolelle eikä mahdollisesti akuutissa tilanteessakaan ole päästy hakeutumaan turvakotiin, kun koko perhe on korona-aikana ollut koko ajan kotona.

Vuonna 2020 Suomessa toimi yhteensä 29 turvakotia, ja näissä oli perhepaikkoja 211 perheelle tai yksin tulevalle asiakkaalle. THL:n mukaan vuoden 2021 lopussa tai vuoden 2022 alussa turvakotien määrä kasvaisi 30:een ja turvakotien perhepaikkojen määrä 231 perhepaikkaan. Tämä edellyttää luonnollisesti resurssien lisääntymistä valtion talousarviossa.

Viime vuosien myönteisten valtiontalousarviossa olleiden lisäysten jälkeen turvakoteja on kaikissa maakunnissa ja perhepaikkojen määrä on kasvanut, mutta niitä on silti edelleen liian vähän. Turvakotiverkosto on edelleen liian harva ja matkat turvakotiin akuutissa kriisitilanteessa ovat liian pitkiä. Välimatkojen pituus voi näkyä myös siinä, että turvakodissa ollaan liian lyhyt aika kriisitilanteeseen nähden, koska oma työpaikka, lasten päiväkoti tai koulut ovat liian kaukana.

Turvakotipaikkojen lisäämiseksi toiminnan rahoitukseen ehdotetaan valtion talousarvioesityksessä vuodelle 2022 yhteensä 24 550 000 € määrärahaa, joka on miljoona euroa vähemmän kuin vuoden 2021 talousarviossa. Se herättää Ensi- ja turvakotien liitossa ihmetystä, kun julkilausuttuna tavoitteena on turvakotien määrän ja niiden perhepaikkojen lisääminen asteittain 500 perhepaikan tavoitteen saavuttamiseksi.

> **Ensi- ja turvakotien liitto kiittää Istanbulin sopimuksen ratifiointivuoden 2015 jälkeisiä hallituksia ja eduskuntaa siitä, että turvakoteja ja niiden perhepaikkoja on määrätietoisesti lisätty. Suosituksen mukaiseen tavoitteeseen 500 perhepaikkaan on kuitenkin vielä paljon matkaa.**
>
> **ETKL pitää välttämättömänä, että valtion talousarvioon varataan vuodelle 2022 talousarvioesityksessä suunniteltua enemmän rahoitusta turvakotitoiminnalle, jotta turvakotien ja perhepaikkojen lisäys voisi jatkua tavoitteen mukaisesti. ETKL esittää, että tiukasta taloudellisesta tilanteesta huolimatta turvakotien rahoitusta lisättäisiin vähintään miljoonalla eurolla nyt esityksessä olevasta. Tämä on välttämätöntä, koska eri lähteiden pohjalta on arvioitavissa, että perhe- ja lähisuhdeväkivalta on lisääntynyt koronan aikana.**

Lyhytaikaiseksi kriisiavuksi tarkoitettujen turvakotien lisäksi Suomessa tarvitaan resursseja matalan kynnyksen palveluihin, joihin on helppo tulla ja apua saa nopeasti, mutta myös riittävän pitkään. Väkivallasta selviytyminen ja sen aiheuttamasta traumasta toipuminen vaatii aikaa.

Järjestöt tuottavat tällä hetkellä suurimman osan valtakunnallisista ja paikallisista uhrien tuki- ja neuvontapalveluista, väkivaltatyön avopalveluista väkivallan kohteeksi joutuneille ja lapsille sekä myös väkivallan tekijöille suunnatusta tuesta.

> **Sote-uudistuksen lainsäädäntöpaketti velvoittaa hyvinvointialueet yhteistyöhön järjestöjen kanssa. Uudistuksen toimeenpanossa hyvinvointialueilla on varmistettava, että nykyiset sote-järjestöjen ja kuntien väliset kumppanuussopimukset jatkuvat hyvinvointialueilla mm. perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvissä avopalveluissa.**
>
> **Kumppanuussopimusten kautta kunnat ovat olleet osarahoittajina STEAn kautta avustettavassa toiminnassa, kuten väkivaltatyön avopalveluissa. Kyse näissä tilanteissa on euromääristä, jotka ovat perinteisiä kuntien järjestöavustuksista suurempia. Investoimalla tietyn osuuden kumppanuussopimuksella toimintaan, kunnat ja jatkossa hyvinvointialueet, mahdollistavat mm. järjestöjen väkivaltatyön avopalvelujen jatkuvuuden omalla alueellaan sekä STEAn myöntämän avustuksen järjestön kautta lisävoimavaraksi kyseiselle hyvinvointialueelle. Ongelmana on, että kumppanuussopimusten tärkeyttä ei hyvinvointialueiden valmistelussa vielä selvästikään tunnisteta.**

Ensi- ja turvakotien liitto pitää tärkeänä, että oikeusministeriön hallinnonalalla on varattu rikosten uhrien tukipalveluja tuottaville yhteisöille 5 425 000 € avustukset, koska niihin sisältyy paljon Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa edistävää työtä.

2. **Päihdeäitien kuntoutuksen ja hoidon rahoitus**

Vuosittain noin 6 % raskauksista on äideillä, joilla on päihderiippuvuus ja jotka tarvitsevat monipuolista apua kuntoutuakseen. Se merkitsee, että vuodessa noin 3 600–6 000 sikiövauvaa on vakavassa elinikäisen vaurioitumisen riskissä. Päihdeäitien kuntoutus ja hoito kuuluu lainsäädännön mukaan kuntien vastuulle, mutta kunnat eivät ole siitä selviytyneet eikä riittävää osaamista päihteitä käyttävien odottavien ja vauvaperheiden hoitoon ja kuntoutukseen ole ollut. Ensi- ja turvakotien liitolla jäsenyhdistyksineen on ollut yli 20 vuotta tällä vaativaa osaamista edellyttävällä alueella merkittävä erityisosaajan rooli.

Ensi-ja turvakotien liiton valtakunnallinen Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä pitää sisällään 7 päihdeongelmaisten, raskaana olevien naisten ja vauvaperheiden kuntoutukseen erikoistunutta ensikotia (Helsinki, Espoo, Turku, Kokkola, Rovaniemi, Kuopio, Oulu), 9 avopalveluyksikköä (edellisistä muut paitsi Oulu, lisäksi Jyväskylä, Lahti ja Kouvola) sekä keskusjärjestön kehittämis- ja koordinaatiotyön toiminnan tueksi ja laadun varmistamiseksi. Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän tavoitteena on ehkäistä ja minimoida sikiövaurioita tukemalla äidin päihteettömyyttä raskauden aikana ja jatkaa vanhempien päihdekuntoutusta sekä vanhemmuuden ja varhaisen vuorovaikutuksen tukea vauvan syntymän jälkeen.

Riittävän pitkän kuntoutuksen jälkeen 2/3 äideistä on kuntoutunut vauvansa ensisijaiseksi huoltajaksi ja vauvat ovat vuoden iässä ikätasoaan vastaavalla kehitystasolla (Pajulon tutkimus). Tulokset ovat hyvät sekä inhimillisesti että yhteiskunnan kannalta, koska on pystytty ehkäisemään merkittävä määrä vauvojen vaurioitumista, huostaanottoja ja vanhemman päihdehaitoista koituvia kustannuksia. Parhaillaan on käynnissä tutkija Salon tutkimusryhmän uusi vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointitutkimus.

Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä tavoittaa vuosittain ympärivuorokautisessa kuntoutuksessa ja avopalveluissa noin 220-250 kuntoutujaa. Vuonna 2017 ETKL:ssa käynnistettiin lisäksi etsivän ja matalan kynnyksen toiminta STEAn avustuksella mahdollisimman monen päihteiden kanssa kamppailevan vauvaa odottavan tavoittamiseksi. Toiminta on käynnistynyt hyvin ja 2020 tavoitettiin etsivän työn kohtaamisissa jo noin 900 odottavaa tai heidän läheistään.

Pidä kiinni® -hoitojärjestelmä on valtakunnallinen. Siitä vastaa, sitä koordinoi ja sen laatua varmistaa Ensi- ja turvakotien liitto. Sillä on yhteistyösopimukset palvelua tuottavien jäsenyhdistysten kanssa. Toiminta on käynnistynyt Raha-automaattiyhdistyksen tuella 1998. Ympärivuorokautisen kuntoutuksen rahoitus on ollut vakavassa riskissä jo kymmenen vuoden ajan, koska pysyvää rahoitusta ei ole ollut. Syynä on ollut se, ettei ympärivuorokautista kuntoutusta ole enää voitu rahoittaa rahapelituotoista, koska se on kuntien vastuulle kuuluvaa toimintaa. Kunnat puolestaan eivät ole tästä selvinneet, koska niillä ei ole ollut riittävää asiantuntemusta odottavien ja juuri synnyttäneiden äitien/äitien ja isien ja vauvojen kuntoutukseen eikä palveluja heille kunnissa ole lukuun ottamatta Tampereen Päiväperhoa.

Avopalvelujen rahoitus on tullut rahapelituotoista Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen STEAn kautta ja kuntien maksusitoumuksina. Avopalvelujen rahoitus on järjestön näkökulmasta ollut vakaalla pohjalta siltä osin, että toiminta on ollut STEAn ohjeellisessa avustussuunnitelmassa myös tuleville vuosille. Veikkauksen tuottojen alentuessa enää tätä vakautta entiseen tapaan ei ole.

Eduskunta on varmistanut ”päihdeäitien” ympärivuorokautisen kuntoutuksen jatkuvuuden aikaisemmin aina vuosittain ns. joululahjarahoista. Merkittävä parannus edellä kuvattuun tilanteeseen on se, että päihdeäitien kuntoutukseen varattiin vuosille 2018–2019 vuosittain 3 miljoonaa euroa valtion talousarvioon siir-

tymävaiheena soteen. Valtion talousarviossa vuodelle 2020-2021 oli varattu 1,5 miljoonan määräraha päihdeäitien kuntoutukseen molemmille vuosille 2020-2021 siirtymävaiheena soteen. Se on merkinnyt sitä, että Ensi-ja turvakotien liiton Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän ympärivuorokautisen kuntoutuksen rahoitus on ollut aikaisempaa vakaammalla pohjalla kuntien maksuosuuksien heilahtelusta huolimatta. Vuodelle 2022 valtion talousarviossa on varattu päihdeäitien palveluihin 3 milj. euroa momentille 33.30.63.

Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni® -hoitojärjestelmän valtakunnallinen ympärivuorokautinen kuntoutus muodostaa edelleen päihdeongelmaisten odottavien ja vauvaperheiden kuntoutuksen rungon ja vastaa pääosasta näiden vaativien palvelujen tuottamisesta. ETKL on huolissaan siitä, että em. valtionavustusta on ohjautunut myös tahoille, jotka eivät ole erikoistuneita odotus- ja vauvavaiheen kuntoutukseen. Päihdekuntoutukseen ei kaikilla tahoilla yhdisty vanhemmuuden ja varhaisen vuorovaikutuksen tuki, jotka vauvan turvaamisen ja tuloksekkaan kuntoutuksen kannalta ovat oleellisia. Pelkkä päihdekuntoutus ei tutkimusten mukaan ole tälle kohderyhmälle riittävää.

Vuoden 2020 valtionosuuden osalta Ensi- ja turvakotien liitto oli ennakoinut THL:lle, että vuodelta 2020 olisi jäämässä siirtyvää valtionavustusta vuodelle 2021, joka voisi turvata myös vuoden 2021 toiminnan edellyttäen, että kunnista normaaliin tapaan ohjataan odottavia ja vauvaperheitä kuntoutukseen. Tämän hetken tilanne on se, että päihdeäitien kuntoutukseen pääsy on selvästi vaikeutunut. Odotus- ja vauvavaiheessa kuntoutukseen tulevien määrä on romahtanut, vaikka päihteiden, erityisesti huumeiden käyttö on tilastojen mukaan lisääntynyt. Taustalla on arviomme mukaan se, että neuvoloiden toiminta ei ole korona-aikana ollut normaalia ja siksi päihdeongelmien vuoksi riskiraskauksia ei ole riittävästi tunnistettu eikä hoitoonohjausta ole tapahtunut. Toinen tekijä on ollut se, että kunnissa lastensuojelusta ja aikuissosiaalityöstä odotusaikana maksusitoumuksia kuntoutukseen tarvitsevat eivät ole aina sitä saaneet.

Kun osa toiminnan rahoituksesta katetaan valtiontuella ja osa kuntien maksusitoumuksilla, jälkimmäisessä mahdollisesti tapahtuva iso vaje, kasvattaa valtionavustuksen tarvetta jo tänä vuonna. Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni -ensikotipalvelua tuottavien jäsenyhdistysten elokuun 2021 talouden toteumatietojen ja niiden pohjalta tehdyn ennusteen mukaan liitolle myönnetty valtionavustus ei tule riittämään vuonna 2021 päihdeongelmaisille odottaville ja vauvaperheille kuntoutusta tarjoavien Pidä kiinni -ensikotien toiminnan kulujen kattamiseen, vaan se on jäämässä noin 250 000 euroa vajaaksi. ETKL viesti STM:lle tästä riskistä jo siinä vaiheessa, kun päätökset valtionavustuksesta tälle vuodelle siellä tehtiin.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos avasi elokuussa ennakoivasti päihdeäitien kuntoutukseen liittyvän valtionavustushaun vuodelle 2022 edellyttäen että valtion talousarviossa on määräraha sitä varten. Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni® -hoitojärjestelmästä tehtiin hakemus THL:lle valtionavustuksesta vuodelle 2022. Pidä kiinni -ensikotien valtionavustuksen tarve vuodelle 2022 on talousarvioiden pohjalta hakemuksessa 2,7 miljoonaa euroa. Määrä on näin suuri, koska siirtyvää valtionavustusta edellisten vuosien tapaan ei ole vuodelle 2022 siirtymässä, vaan päinvastoin jo vuodelle 2021 valtionavustuksen määrä, jonka STM myönsi toimintaan oli riittämätön.

Koska vakavasti päihdeongelmaisten odottavien ja vauvaperheiden määrä on pieni ja vankkaa erityisosaamista vaativa, tämän kohderyhmän ympärivuorokautista kuntoutusta ei ole perusteltua hajauttaa jokaisen hyvinvointialueen vastuulle. Vakavasti päihdeongelmaisten odottavien ja vauvaperheiden ympärivuorokautisen hoidon ja kuntouksen järjestämisvastuu on kansallisen OT-keskusvalmistelun mukaisesti perusteltua keskittää esimerkiksi yhdelle hyvinvointialueelle sekä turvata palvelun tuottamismahdollisuus sitä tuottaville ja erityisosaamista omaaville järjestöille julkisen rinnalla. Tämä edellyttää sitä, että luodaan lainsäädännöllisesti pohja vakavasti päihdeongelmaisten odottavien ja juuri synnyttäneiden äitien ja vauvojen kuntoutuksen järjestämisen keskittämiseksi yhdelle toimijalle osana sosiaalihuollon tai sosiaali- ja terveyden yhteistä keskittämisasetusta ja kehitettävänä olevaa osaamis- ja tukikeskusrakennetta, OT-keskuksia.

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää hallitusta ja eduskuntaa siitä, että vakavasti päihdeongelmaisten odottavien ja vauvaperheiden kuntoutuksen jatkuvuutta on varmistettu valtion talousarviossa jo vuosille 2020-2021 suunnatulla määrärahalla.

Päihdeongelmaisten odottavien ja vauvaperheiden ympärivuorokautiseen kuntoutukseen ohjautumisessa tapahtui korona-aikana merkittävä heikennys. Sen vuoksi on Ensi- ja turvakotien liiton ja sen jäsenyhdistysten talousseurantaan pohjautuvan tiedon pohjalta ennakoitavissa, että vuodelta 2020 siirtynyt ja vuodelle 2021 STM:n myöntämä uusi valtionavustus eivät riitä turvaamaan Pidä kiinni -ensikotien toimintaa vuonna 2021. Toiminta on jäämässä tappiolliseksi, mistä ei ole mahdollista selvitä. Ensi- ja turvakotien liitto vetoaa valiokuntaan, että syntynyt vakava rahoitusvaje korjattaisiin tämän vuoden osalta.

ETKL pitää välttämättömänä, että vuodelle 2022 päihdeäitien kuntoutukseen varattua 3 miljoonan määrärahaa korotetaan, koska jo yksinomaan Ensi- ja turvakotien liiton Pidä kiinni -ensikotien valtionavustuksen tarve ja THL:lta haettu määrä on 2,7 miljoonaa euroa, jotta toiminta pystytään turvaamaan.

Lisäksi on välttämätöntä, että eduskunta valtion talousarvion yhteydessä linjaa, että kyseinen määräraha ei ole päihdeäitien kuntoutukseen yleisesti, vaan päihdeongelmaisten odottavien ja vauvaperheiden ympärivuorokautiseen kuntoutukseen. Isompien lasten päihdeäitien kuntoutuksen tulee hoitua osana normaalia päihdehuollon järjestelmää. Odottavien ja vauvavaiheen kuntoutuksessa tulee tutkitusti yhdistyä päihdekuntoutus ja varhainen vuorovaikutus ja vauvan tarpeisiin vastaamisen tulee olla ensisijaista. Pelkkä päihdekuntoutus ei tälle kohderyhmälle ole sikiön/vauvan turvaamisen näkökulmasta riittävää.

Ensi- ja turvakotien liitto kiirehtii sosiaalihuollon keskittämisasetusta, jotta päihdeäitien ympärivuorokautinen kuntoutus ja muut vastaavat vaativat sosiaalipalvelut saadaan turvattua. Niiden järjestämisvastuu tulee keskittää sekä rakentaa niihin liittyvää osaamista osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisiä osaamis- ja tukikeskuksia, OT-keskuksia perustason sosiaali- ja terveydenhuollon tueksi. Lisäksi tulee turvata vaativia sosiaalipalveluja tuottavien järjestöjen toimintaedellytykset ja toiminnan jatkuvuus. On tärkeää, että tällä hetkellä STMn vastuulla olevan OT-keskusjärjestelmän kehittäminen ja THL:n hoitama päihdeäitien valtionavustuksen käytännön hoitaminen etenevät samansuuntaisesti, eikä niiden välille synny ristiriitaa tavoiteltavasta kehityksen suunnasta.

3. Koronan vaikutukset lapsiperheisiin ja palveluvelka

Ensi- ja turvakotien liitto on ollut huolestunut lasten ja lapsiperheiden selviämisestä korona-aikana ja nyt erityisesti korona-ajan väistyessä. Muun muassa Ensi- ja turvakotien liiton valtakunnallisista chateistä ja asiakastietojärjestelmästä kootun tilastotiedon mukaan lasten ja perheiden avuntarve on kasvanut kriisiaikana. THL:n kouluterveyskyselyn mukaan ahdistusta kokeneiden nuorten määrä on lisääntynyt verrattuna aiempiin vuosiin. Myös yksinäisyyden tunne on lisääntynyt. Koronakriisin pitkäaikaisia vaikutuksia lapsiin ja nuoriin ei vielä täysin tiedetä. Kriisi on vaikuttanut erityisesti niihin, jotka voivat huonosti jo ennen koronaa. Lisäksi ammattilaiset ovat havainneet merkkejä siitä, että arjen rakenteiden murtuminen on vaikuttanut niihinkin lapsiperheisiin, joiden tilanne ennen pandemiaa oli vakaa. Lasten ja nuorten tulisi olla ensimmäisiä, joista kriisin jälkihoidossa huolehdimme.

STM asetti kansallisen lapsistrategian valmistelun yhteyteen työryhmän lapsen oikeuksien ja lasten sekä perheiden hyvinvoinnin kartoittamiseksi sekä vahvistamiseksi koronaepidemian jälkihoidossa. Loppuraportissaan työryhmä toteaa, että lasten ja nuorten tilanteisiin ja tarpeisiin on kiinnitettävä erityistä huomiota koronakriisiin vastaamisessa ja sen jälkihoidossa. Huolena on, että pitkittyvä kriisi vaikuttaa syvästi jo valmiiksi heikommassa asemassa olevien lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointiin. Kriisin seurauksia tuleekin seurata pitkäjänteisesti. Lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaikutukset on huomioitava kokonaisvaltaisesti ja lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin turvaamiseen on varmistettava riittävät voimavarat.

Jo ennen koronatilannetta lapsivaikutusten arviointi on ollut riittämätöntä ja arviointien näkökulmat suppeita etenkin valtionhallinnossa. Lapsiin, nuoriin ja perheisiin kohdistuvien vaikutusten arvioinneissa on kiinnitettävä erityistä huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin, nuoriin ja perheisiin. Koronakriisin jälkihoidossa on tehtävä systemaattista lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointia.

Koronakriisin jälkihoidossa lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin kohdistuvien vaikutusten arviointi tulee ulottaa myös talousarviopäätöksiin (lapsibudjetointi). Lasten ja nuorten oikeuksien näkökulma on syytä tuoda esille talousarvioehdotusten perusteluteksteissä. Lasten ja nuorten oikeuksien toteutuminen on varmistettava riittävillä voimavaroilla.

Positiivista on, että talousarvioesitys sisältää ensimmäistä kertaa lapsibudjetointia koskevan yhteenvetotarkastelun. Kokonaisuus sisältää eri hallinnonalojen suoraan lapsi-ikäluokkaan ja perheisiin kohdistuvia määrärahoja kuvaavan osuuden lisäksi verotusta koskevan tarkastelun. Merkittävä osa lasten ja nuorten palveluihin kohdistuvista määrärahoista ohjautuu kuntiin peruspalvelujen valtionosuuden kautta.

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) avustukset lapsiin ja nuoriin keskittyneille järjestöille ja hankkeille pienentyvät neljällä miljoonalla (kohta 33.90.50). Ottaen huomioon lasten ja nuorten tilanteen koronan seurauksena, lisääntyneen avun ja tuen tarpeen sekä järjestöjen erittäin nopean reagoinnin korona-aikana lasten ja nuorten sekä lapsiperheiden auttamiseksi, leikkaus ei ole tässä tilanteessa perusteltu. Koronakriisi on näkynyt heti alusta alkaen vahvasti järjestöjen tarjoamissa palveluissa. Järjestöt ovat kyenneet erittäin nopeasti suuntaamaan toimintaansa uudelleen ja vastaamaan nopeasti kasvaneeseen lasten ja perheiden hätään. Esimerkiksi yhteydenotot Ensi- ja turvakotien liiton chat-palveluihin viisinkertaistuivat ja vastaava kehitys on ollut muissakin järjestöissä.

Myös STM:n työryhmä esittää, että kansalaisjärjestöjen toiminnan rahoittaminen on varmistettava kestävällä ja pitkäjänteisellä tavalla, ja se tulee turvata myös vuoden 2021 jälkeen. Koronan jälkihoidossa on turvattava lapsi- ja perhejärjestöjen ja erityisryhmiin kuuluvia lapsia ja perheitä edustavien järjestöjen voimavarat monikanavaiseen lapsi- ja perhetyöhön ja lapsen oikeuksien edistämiseen. Tämä tulee toteuttaa osana valtakunnallista sosiaali- ja terveysjärjestöjen rahoitusta. Samalla järjestöjen autonomiaa suunnata saamaansa rahoitusta nopeasti muuttuvassa toimintaympäristössä tulee lisätä. Tämä sisältyy myös Kansalaisyhteiskunnan tila ja tulevaisuus -raportin suositukseen.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää erittäin tärkeänä, että kuntien valtionosuuksien riittävyydestä ja niiden oikeasta kohdentumisesta huolehditaan, jotta kunnat voivat vastata riittävästi lapsiperheiden kasvaneeseen ja todennäköisesti myös pitkäaikaiseen avun tarpeeseen. Positiivista on, että talousarvioesitys sisältää ensimmäistä kertaa lapsibudjetointia koskevan yhteenvetotarkastelun, joka osoittaa valtionosuuksien kasvavan kunnille. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEAn) kautta jaettavia avustuksia lapsiin ja nuoriin keskittyneille järjestöille ja hankkeille ei pidä tässä tilanteessa pienentää, koska järjestöjen tuki lapsille ja perheille on osoittautunut korvaamattoman tärkeäksi.

Lapsistrategian koronatyöryhmän raportin mukaan koronakevään aikana neuvolan ja kouluterveydenhuollon terveystarkastuksia vähennettiin jo siinä vaiheessa, kun oli vasta merkkejä epidemiauhasta. Terveydenhoitajista noin joka kuudes ilmoitti, että laajoista terveystarkastuksista jäi keväällä toteutumatta yli 60 %. Monet perheet menettivät mahdollisuuden saada tukea perheen hyvinvointiin, vaikka kevään hankala tilanne olisi nimenomaan edellyttänyt varhaisen tuen tarjoamista. Ammattilaiset ovat hyvin huolissaan lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnista. Erityisesti tämä korostuu opiskeluterveydenhuollossa, jossa 40 % toimijoista katsoi huolen opiskelijoiden hyvinvoinnista olevan merkittävästi suurempi ja 51 % jonkin verran suurempi. Neuvolan terveydenhoitajista 11 %, kouluterveydenhoitajista 20 % ja koululääkäreistä 22 % arvioi huolen lapsista ja nuorista huomattavasti suuremmaksi kuin vuotta aiemmin. Perheiden kohdalla näin arvioi 22 % neuvolan ja 20 % kouluterveydenhuollon terveydenhoitajista sekä 11 % neuvola- ja 20 % koululääkäreistä. Suurin osa neuvolahenkilöstöstä arvioi, että perheiden taloudelliset vaikeudet, yksinäisyys ja turvattomuuden tunne, vanhemmuuden haasteet ja parisuhde- sekä mielenterveysongelmat olivat kasvaneet huomattavasti syksyyn 2019 verrattuna.

> **Ensi- ja turvakotien liiton näkemyksen mukaan neuvoloiden toiminnan ja kotipalvelutoiminnan on tärkeää normalisoitua kunnissa ja toisaalta tehostua mahdollisimman pian perheiden tueksi. Neuvolat ovat odottavien ja vauvaperheiden palvelun kivijalka ja niiden toivisuus on vaarantunut korona-aikana. Lastensuojelussa on varauduttava erityisesti sosiaalityöntekijöiden määrän lisäyksin koronan aikana piiloon jääneeseen lastensuojelutarpeeseen ja pitkäjänteiseen tukeen. Kunnissa on arvioitava päätösten lapsivaikutuksia, tehtävä lapsibudjetointia ja varmistettava vaikeuksissa oleville lapsiperheille kotipalvelun, perhetyön ja lastensuojelun pitkäjänteinen ja kasvokkain tapahtuva tuki kriisitilanteesta huolimatta**. **Hyvinvointialueita valmisteltaessa on varmistettava edellä todettu.**
>
> **Kuntien ja tulevien hyvinvointialueiden mielenterveyspalvelujen ja oppilashuollon saatavuus on turvattava ja niiden resursseja lisättävä, jotta mahdollisimman matalalla kynnyksellä päästään käsittelemään syntyneitä ongelmia, ehkäistään niiden vaikeutuminen ja hoitamattomista ongelmista seuraava inhimillisten kärsimysten ja kustannusten kasvu.**

4. Kansallinen lapsistrategia, sen toimeenpano sekä jatkuvuus yli hallituskausien

Suomen ensimmäinen kansallinen lapsistrategia valmisteltiin parlamentaarisessa yhteistyössä ja julkaistiin 23.2.2021. Lapsistrategia on oikeusperustainen ja sen tavoitteena on turvata lapsia koskevien perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden hyvä ja johdonmukainen toteuttaminen yli hallituskausien nykyisin pirstaleisen lapsipolitiikan sijaan.

Lapsen oikeuksien toteutumiseksi otettiin tärkeä askel, kun lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma hyväksyttiin valtioneuvoston periaatepäätöksenä 7.10.2021. Laaja ja monipuolinen toimeenpanosuunnitelma sisältää 30 toimenpidekokonaisuutta, joiden toteuttamisessa tulevat olemaan mukana eri hallinnonalat, hallinnon tasot kunnista uusiin hyvinvointialueisiin ja eri ministeriöihin sekä eri toimijat julkishallinnosta, järjestöistä ja yrityksistä.

Toimenpidekokonaisuudessa 30 todetaan: "Kansallisen lapsistrategiatyön jatkuvuus varmistetaan perustamalla kansallinen lapsistrategiayksikkö. Parlamentaarinen komitea korosti kansallisessa lapsistrategiassa työn jatkuvuuden ja pitkäjänteisyyden merkitystä. Strategian tavoitteiden ja vision toteuttaminen sekä Suomen ihmisoikeusvelvoitteiden täysimääräinen täytäntöönpano edellyttää, että strategian toimeenpano, seuranta ja arviointi uskotaan yli hallituskausien toimivalle strategiayksikölle".

Valtion talousarviossa on varattu 2 miljoonaa euroa vuodelle 2022 lapsistrategian toimeenpanoon ja lapsistrategiayksikölle.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää välttämättömänä, että parlamentaarisesti hyväksytyn kansallisen lapsistrategian toimeenpanoon jatkuu 2022 ja että sille on varattu määräraha. Kun tavoitteena on pirstaleisen lapsipolitiikan sijaan päästä pitkäjänteiseen, yli hallinnon- tai toimijarajojen tapahtuvaan lapsen oikeuksia nykyistä paremmin toteuttavaan työhön, on välttämätöntä, että lapsistrategialle ja lapsistrategiayksikölle varataan riittävät määrärahat valtiontalouden suunnitelmassa tuleville vuosille. Lisäksi on tärkeää, että lapsistrategiayksikölle määritellään ”kotipesä” valtioneuvoston kansliaan. Näillä toimilla voidaan varmistaa lapsistrategiatyön jatkuvuus yli hallituskausien ja toteuttaminen yli hallinnonalojen. Sitä kautta voidaan välttää, ettei Suomi jälleen saa huomautusta lapsipolitiikan pirstaleisuudesta YK:n lapsenoikeuksien sopimuksen toteutumista seuraavalta komitealta.

5. **Henkilöstön riittävyys ja tarvittavat toimet**

Sosiaali- ja terveydenhuollossa on monien henkilöstöryhmien osalta vakavia henkilöstön saatavuuden ja riittävyyden pulmia koskien monia ammattiryhmiä. Kyse ei ole vain lääkärien ja sairaanhoitajien saatavuudesta, vaan myös pätevien sosiaalityöntekijöiden merkittävästä puutteesta. Se vaarantaa hallituksen suunnitelmat rajoittaa asiakkaiden määrä 35:een lastensuojelussa sosiaalityöntekijää kohden. Pätevien sosiaalityöntekijöiden vaje vaikuttaa merkittävästi myös mahdollisuuksiin arvioida lasten ja perheiden tilannetta, niihin liittyviä riskejä sekä hidastaa päätösten esimerkiksi maksusitoumusten saamista palveluihin pääsemiseksi. Koulutetun henkilöstön riittämättömyys on myös vakava riski tärkeän sote-uudistuksen toteuttamiselle ja sen tavoitteiden saavuttamiselle. Osaavan ja ammattitaitoisen henkilöstön saamisen pulmat koskettavat julkisten palvelujen lisäksi myös järjestöjä ja yrityksiä.

Ensi- ja turvakotien liitto pitää välttämättömänä, että sosiaali- ja terveydenhuollon eri tutkintojen aloituspaikkoja lisätään nopeasti ja määrätietoisesti korkeakouluihin ja muihin oppilaitoksiin.

On tehtävä nopeita toimia, jotta työperäisen maahanmuuton esteet ja oleskelulupien käsittelyajat saadaan merkittävästi nykyistä lyhyemmiksi. Suomella ei ole varaa asioiden hitaasta käsittelystä johtuen menettää osaavia ja täällä työskentelemään halukkaita ihmisiä.

On myös haettava ratkaisuja, joiden avulla esimerkiksi muun ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneilla, joilla ei aineyhdistelmässään ole sosiaalityötä ja jotka ovat alalle motivoituneita, olisi mahdollisuus pätevöityä sosiaalityöntekijäksi. Tällä hetkellä se on erittäin vaikeaa, lähes mahdotonta ilman uuden tutkinnon suorittamista.

Lisätietoja:

pääsihteeri Riitta Särkelä, riitta.sarkela@etkl.fi ja järjestöpäällikkö Aki Siltaniemi, aki.siltaniemi@etkl.fi

Helsingissä 13.10.2021

Riitta Särkelä
YTT, sosiaalineuvos
pääsihteeri
Ensi- ja turvakotien liitto ry
puh. 050 63 663